

## مدیریت بحران در کتابخانه ها

### مطالعه موردی: کتابخانه های تابعه سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

جواد بشیری<sup>۱</sup> | فاطمه ذبیحی فریدیان<sup>۲</sup>

- مری پژهشی مرکز فناوری اطلاعات و اطلاع رسانی کشاورزی، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، تهران (نویسنده مسئول)  
j.bashiri@areo.ir
- کارشناس ارشد مؤسسه آموزش عالی علمی - کاربردی، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، تهران  
fzabih2004@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۵/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۲/۲۰

#### چکیده

**هدف:** این پژوهش باهدف بررسی مدیریت بحران در کتابخانه های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در مواجهه با بلایای طبیعی و غیرطبیعی انجام شده است.

**روش:** این پژوهش به روش پیمایشی - توصیفی انجام شده است. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۰۴ کتابخانه تخصصی مؤسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان است. با توجه به محدود بودن جامعه آماری از جامعه نمونه استفاده نشده است. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه ای حاوی ۴۴ پرسش باز استفاده شده که توسط مدیران کتابخانه های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی تکمیل شده است. به منظور تأیید پایایی ابزار پژوهش (پرسشنامه)، با استفاده از نرم افزار آماری SPSS عدد آلفای کرونباخ محاسبه و عدد (۰/۷۸۳) به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده های گردآوری شده، از آمار توصیفی (فراوانی و درصد) استفاده شده است.

**یافته ها:** نتایج حاصله نشان می دهد که ۴۴٪ ساختمان کتابخانه ها، در مقابل بلایای طبیعی از شرایط مناسبی برخوردارند. ۵۴٪ در برابر زلزله و ۶۸٪ در برابر طوفان مقاومت دارند. ۸۶٪ کتابخانه ها، به هیچ گونه سیستم اعلام خطر و هشداردهنده مجهز نیستند. بیش از ۹۰٪ کتابخانه ها فاقد راه های خروج اضطراری و بیش از ۹۲٪ از کتابخانه فاقد پوشش بیمه هستند. ۳۵٪ از کارکنان دوره کامل یا اولیه آموزش اطفای حریق را فراگرفته اند.

**نتیجه گیری:** به طور کلی ۹۴٪ از کتابخانه ها برای مقابله با بحران و مقابله با بلایای طبیعی و غیرطبیعی هیچ برنامه مدونی ندارند و مدیریت بحران در آنها ضعیف است.

**واژه های کلیدی:** مدیریت بحران؛ کتابخانه ها؛ سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی؛ حوادث و بلایای طبیعی؛ حوادث غیر

طبیعی

قاره آسیا با تحمل بیش از یک‌سوم از حوادث و بلایای طبیعی رخ داده در سطح جهان، شاهد بروز بیشترین سوانح و حوادث بوده است. در میان کشورهای آسیایی نیز کشور ایران پس از چین، هند و بنگلادش، چهارمین کشوری است که همواره دچار خسارت ناشی از بلایای طبیعی می‌گردد. همچنین در میان کشورهای جهان نیز ایران جزء ده کشور مستعد بروز بلایای طبیعی شناخته شده است و به‌طور میانگین سالانه حدود ۶۰۰ میلیارد ریال خسارت را در این حوادث متحمل می‌شود (توکلی و توکلی، ۱۳۹۰). علاوه بر حوادث طبیعی که نمی‌توان از آن جلوگیری کرد، حوادث انسان‌ساخت مانند آتش‌سوزی‌های ناشی از اتصال سیم‌های برق و ...، آب‌گرفتگی ناشی از ترکیدگی لوله آب، ویروسی شدن سرورها و خرابکاری‌های از این دست که باعث از بین رفتن اطلاعات دیجیتالی می‌شوند را نیز باید به عوامل خسارت‌زا به کتابخانه‌ها افزود. کتابخانه‌ها به‌عنوان مکانی برای حفظ و نگهداری میراث فرهنگی و دانش بشری، همواره در معرض خطر و آسیب‌دیدگی قرار دارند. حوادث طبیعی مانند سیل، زلزله، طوفان و حوادث غیرطبیعی یا انسان‌ساخت مانند آتش‌سوزی، آب‌گرفتگی، سرقت منابع و ...، که معمولاً براه اقدامات سهل‌انگارانه و یا عمدی انسان رخ می‌دهد گاهی اوقات صدمات جبران‌ناپذیری به منابع علمی موجود در کتابخانه‌ها وارد می‌کنند. هزینه‌های مالی ناشی از این حوادث که بر جامعه تحمیل می‌شود، بسیار سنگین است و منابعی که در این گونه وقایع از بین می‌رود، چه‌بسا قابل جایگزین نباشند. بنابراین آشنایی با اصول مدیریت بحران نقش مؤثری در جلوگیری از وقوع حوادث و یا کاهش خسارات در صورت وقوع حادثه خواهد داشت.

پژوهش حاضر در زیر مجموعه سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی انجام شده است این سازمان، ۱۰۴ مؤسسه، پژوهشکده و مرکز تحقیقاتی و آموزشی را تحت پوشش دارد و هر کدام از این واحدها دارای کتابخانه تخصصی و مستقل هستند. کتابخانه‌های واحدهای تابعه سازمان به دو گروه

تحقیقاتی و آموزشی تقسیم می‌شوند. کتابخانه‌های تحقیقاتی مانند کتابخانه مؤسسه تحقیقات پسته کشور، مؤسسه تحقیقات پنبه یا مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان‌های مختلف، معمولاً تخصصی و دارای مجموعه‌های غنی و منحصربه‌فردی از منابع اطلاعاتی علمی تخصصی و نتایج طرح‌های تحقیقاتی در حوزه موضوعی خود هستند. مؤسسات و مراکز آموزشی نیز مانند مؤسسه آموزش عالی علمی - کاربردی جهاد کشاورزی که در تهران و مراکز و مجتمع‌های آموزشی که در مراکز استان‌ها مستقر می‌باشند، اکثراً به‌صورت چندمنظوره فعالیت می‌کنند، یعنی هم‌زمان دوره‌های آموزشی علمی - کاربردی کشاورزی (در مقطع کاردانی و کارشناسی)، دوره‌های دبیرستانی رشته کشاورزی، دوره‌های آموزشی - ترویجی متناسب با نیازهای آموزشی کشاورزان و مروجان بخش کشاورزی و آموزش‌های ضمن خدمت کارکنان سازمان را برگزار می‌کنند. عمده‌ترین جامعه استفاده‌کننده از این کتابخانه‌ها، پژوهشگران، دانشجویان، دانش‌آموزان و مروجان بخش کشاورزی هستند. وجه مشترک کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی و آموزشی این است که به دلیل ماهیت کشاورزی آن‌ها و نیاز به عرصه‌های کشاورزی برای تحقیق و آموزش، اکثراً در حومه شهرها واقع شده‌اند و گاهی چند کیلومتر از شهر فاصله دارند. با توجه به بعد مسافت کتابخانه‌های یادشده و نقش و اهمیت آن‌ها در پیشبرد اهداف سازمان، این پژوهش باهدف بررسی مدیریت بحران در کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی و آموزشی تابعه سازمان، انجام شده است. در این پژوهش که به روش پیمایشی - توصیفی و با استفاده از پرسشنامه انجام شده است، تمامی کتابخانه‌های جامعه آماری مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و از مجموع ۱۰۴ واحد زیرمجموعه سازمان ۹۷ واحد پرسشنامه را تکمیل کرده‌اند.

فرایند مدیریت بحران مستلزم برنامه‌ریزی درست، ایجاد آمادگی و فراهم ساختن امکانات و تجهیزات لازم برای رویارویی با بحران، به‌منظور به حداقل رساندن آثار تخریبی

بیشتر کتابخانه‌ها با کاربری کتابخانه ساخته نشده بود، بیشتر کتابخانه‌ها فاقد بیمه و طرح مقابله با سوانح و بلایای طبیعی بودند. به علاوه، بیشتر کتابخانه‌ها فاقد نظام‌های هشداردهنده و اعلام خطر حریق بودند. پور اسد (۱۳۸۶) در پژوهشی کتابخانه‌های عمومی استان آذربایجان غربی را بررسی کرد و دریافت که کتابخانه‌های عمومی این استان از نظر ایمنی شرایط مناسبی ندارند. به دلیل مسائل اقتصادی، کمبود بودجه و گاه ضعف مدیریت به تجهیزات و آموزش‌های لازم توجهی نمی‌شود. ۹۵/۶۵ درصد کتابخانه‌ها سیستم اعلام خطر ندارند و شرایط ایمنی در حالت کلی بسیار نامناسب است. شعبانی و مرجانی (۱۳۸۷) پژوهشی پیرامون «ایمنی کتابخانه‌های تابعه سازمان آستان قدس رضوی از دیدگاه مسئولان» انجام داده‌اند. ایشان بیان می‌کنند عمده کتابخانه‌های سازمان مجهز به کپسول آتش‌نشانی بودند اما دیگر تجهیزات چندان جدی گرفته نشده بودند. از نظر مدیران در مقابله با سیل، کتابخانه‌ها فاقد هرگونه امکاناتی بوده‌اند. در نهایت این‌که کلیه کتابخانه‌های شهر مشهد و ۴ کتابخانه خارج از شهر مشهد فاقد برنامه مدون و مکتوب برای مقابله با سوانح و بلایا بودند. حسینی (۱۳۸۸) در پژوهش خود تحت عنوان «بررسی میزان آمادگی مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی تحت پوشش وزارت علوم در زمینه مدیریت بحران زلزله احتمالی شهر تهران» بیان می‌کند که بیشترین میزان آمادگی مدیران در نگهداری فایل‌های پشتیبان اطلاعات است و در زمینه‌های ایمن‌سازی ساختمان و چیدمان و حوادث بعد از زلزله، آمادگی کافی ندارند. محمدی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان بررسی وضعیت بحران در کتابخانه‌های عمومی منطقه ۱۰ شهر تهران، به این نتیجه رسید که این کتابخانه‌ها نیاز به توجه بیشتر مسئولان برای ایمن‌سازی دارند. همچنین مسئله بااهمیت در پیش‌گیری از حوادث و کاهش خسارت، آموزش کارکنان است و استفاده از سامانه‌های اعلام و اطفا‌ی حریق نقش مهمی در جلوگیری از آتش‌سوزی‌های بزرگ و خسارت‌های سنگین دارد.

حاصل از بحران است. این فرایند شامل یکسری اقدامات هماهنگ و یکپارچه است که به چهار مرحله به شرح زیر تقسیم می‌شود:

۱ پیش‌گیری: برنامه‌ریزی برای پیش‌گیری از وقوع حادثه مهم‌ترین بخش مدیریت بحران است، چراکه دربردارنده اهداف و راهبردهای حفاظت پیشگیرانه است و شامل اقداماتی برای به حداقل رساندن خطرات مهار شونده است. (محسنیان، ۱۳۸۸).

۲ آمادگی: تدوین دستورالعمل مناسب، سازمان‌یافته و مرتبط برای وضعیت اضطراری و تعیین روش و مراحل تخلیه و اقدامات احتیاطی، اولویت‌بندی منابع اطلاعاتی و اطلاعات فنی سامانه‌های رایانه‌ای موجود، شناسایی افراد کلیدی برای کمک در هنگام وقوع حادثه، آموزش کارکنان و داشتن پوشش بیمه کتابخانه، از مهم‌ترین موارد آمادگی به شمار می‌رود (اشمن، ۱۳۸۰).

۳ مقابله: مهم‌ترین اقدامات در مرحله مقابله با بحران عبارت‌اند از: اطمینان از ایمنی کارکنان؛ ارزیابی سریع وضعیت موجود؛ حفاظت مجموعه از آسیب بیشتر؛ ایجاد ثبات کاری در محیط؛ ارزیابی جامع و صحیح از میزان خسارات وارده؛ شناسایی انواع مواد آسیب‌دیده، برآورد مقادیر آن و شناسایی ماهیت و نوع آسیب‌ها.

۴ بازسازی: هدف این مرحله نجات دادن مواد به طریقی است که میزان آسیب‌دیدگی منابع و هزینه بازسازی و مرمت بعدی به حداقل برسد.

در ارتباط با مدیریت بحران در کتابخانه‌ها، پژوهش‌های زیادی صورت گرفته است که در اینجا برخی از مهم‌ترین و تازه‌ترین موارد آن در داخل کشور و سایر کشورها اشاره می‌شود. نیکنام (۱۳۸۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی وضعیت حفاظت و نگهداری مواد کتابخانه‌های ایران» به بررسی ۶۲۸ کتابخانه (عمومی، دانشگاهی، تخصصی و آموزشی) پرداخت و ۵۰٪ از کتابخانه‌ها را به‌عنوان نمونه آماری انتخاب کرد. نتایج پژوهش نشان داد که کتابخانه‌ها فاقد تجهیزات ایمنی لازم برای حفاظت از مواد مکتوب بودند. ساختمان

کتابخانه‌های دانشگاهی غرب آفریقا را بر اساس یافته‌های یک نظرسنجی از مدیریت حوادث در کتابخانه‌های دانشگاهی در غنا نوشته است. طی این نظرسنجی ۱۲ کتابخانه دانشگاهی کشور غنا مورد مطالعه قرار گرفت. نتیجه تحقیق نشان داد اکثر کتابخانه‌های دانشگاهی غنا فاقد برنامه مدون مدیریت بحران هستند و نیروی انسانی کافی و آموزش دیده برای بازسازی مواد اطلاعاتی آسیب دیده ندارند. موریس<sup>۵</sup> (۲۰۰۸) در مقاله «مدیریت کتابخانه از خطر آتش سوزی» می‌گوید مسئله مدیریت امنیت در کتابخانه‌های مختلف بسته به عواملی مانند نوع کتابخانه، ساختمان و تجهیزات منابع موجود، تعداد کارمندان، بودجه اختصاصی، برنامه‌ریزی مدیران و ... متفاوت است. موفقیت آتی برنامه جامع امنیتی هر کتابخانه در گرو پیش‌بینی سیاست‌های لازم امنیتی و حفاظتی هنگام تصمیم به طراحی کتابخانه است.

پژوهش‌های انجام شده در ایران و خارج در رابطه با مدیریت بحران بسیار زیاد است، اما نکته مشترک آن‌ها به خصوص موارد داخلی این است که اکثر کتابخانه‌ها برای مقابله با بحران برنامه مدون و آمادگی لازم برای مدیریت بحران ندارند. ضرورت تشکیل کمیته مدیریت بحران، برنامه‌ریزی برای مقابله با بحران، تدوین برنامه‌های پیش‌گیری از حوادث، برگزاری دوره‌های آموزشی برای افزایش آمادگی کارکنان، احساس می‌شود. از نکات قابل توجه در این پژوهش این است که سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در طیف گسترده‌ای به وسعت کشور، مجموعه‌ای بالغ بر ۱۰۸ کتابخانه‌های تخصصی را در استان‌های مختلف با اقلیم‌های متفاوت مدیریت می‌کند و تاکنون هیچ‌گونه مطالعه‌ای در ارتباط با وضعیت ایمنی و مدیریت بحران در این کتابخانه‌ها انجام نشده است. این پژوهش برای اولین بار به این موضوع پرداخته و با توجه به اهمیت و حساسیت منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌های مورد مطالعه، سعی شده است جنبه‌های مختلف (مانند ایمنی، استحکام و مقاومت بنا، آموزش

برخی از پیشینه‌های انجام شده در خارج از ایران عبارت‌اند از: بوچان<sup>۱</sup> (۱۹۹۸) در کتابخانه‌های دانشگاهی کانادا با عنوان "برنامه‌ریزی برای مقابله با سوانح" به پژوهش پرداخته و اشاره می‌کند، برنامه‌ریزی و آمادگی در برابر سوانح از عناصر حفاظت پیشگیرانه به شمار می‌آید و یک برنامه مکتوب و مدون مهم‌ترین گام در جهت آمادگی برای مقابله با سوانح و بلایا است. نخستین اثر این سند کتبی این است که سوانح امکان وقوع دارند و از وظایف سازمان و تشکیلات کتابخانه این است که به صورت منطقی مسئولیت این سوانح را بپذیرد. دیگر این‌که آماده شدن و قبول مسئولیت، ترس و واکنش را از بین می‌برد و باعث تصمیم‌گیری منطقی و در نتیجه کاهش خسارت به مجموعه و کاهش هزینه‌های احیاء و بازسازی مواد کتابخانه می‌شود. وارلاموف و پلاسارد<sup>۲</sup> (۲۰۰۴) در تحقیقی به بررسی وضعیت برنامه‌ریزی برای مقابله با سوانح و بلایا در کتابخانه‌های ملی کشورهای شرکت‌کننده در کنفرانس ایفلا پرداخته‌اند. از تعداد ۱۷۷ شرکت‌کننده در کنفرانس ایفلا تا آن تاریخ، تنها ۷۳ سازمان به پرسشنامه پاسخ داده بودند که ۳۹ سازمان (۵۳٪) از ۷۳ سازمان اعلام کرده‌اند، برنامه مقابله، با سوانح و بلایا دارند و تعداد ۲۸ کشور پاسخ داده‌اند برنامه مقابله با سوانح ندارند ولی قصد تدوین و اجرای آن را دارند و ۶ کشور اعلام کرده‌اند هیچ برنامه‌ریزی برای مقابله با سوانح و حوادث ندارند. ماتیوس<sup>۳</sup> (۲۰۰۷) در پروژه تحقیقاتی با عنوان حفاظت از میراث در معرض خطر: مدیریت فاجعه در آرشیوهای بریتانیا، کتابخانه‌ها و موزه‌ها در دانشگاه جان مورز لیورپول از مارس ۲۰۰۵ تا اکتبر ۲۰۰۶ به این نتیجه رسید که میراث فرهنگی موزه‌ها، کتابخانه‌ها و آرشیوها در معرض خطر بلایای طبیعی و انسان‌ساخت هستند و این ممکن است باعث آسیب به مجموعه‌های منحصر به فرد و از بین رفتن این منابع برای همیشه شود. آزیگبا و رادت<sup>۴</sup> (۲۰۰۸) مقاله‌ای با عنوان چشم‌انداز بین‌المللی: برنامه کنترل بحران برای

1 Buchanan, Sally

2 Varlamoff, Marie Therese and Plassard, Marie France

3 Matthews, Graham

4 Aziagba, Philip; Edet, Glory T.

5 Matthews, Graham and Feather, John

هیچگونه نمونه‌گیری صورت نگرفته و تمامی جامعه آماری مورد مطالعه قرار گرفته است. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شده است. پرسشنامه مورد استفاده در این پژوهش حاوی ۴۴ پرسش (۳۰ پرسش به شکل بله و خیر و ۱۴ پرسش به صورت چهارگزینه‌ای) طراحی شده است. به منظور تعیین روایی پرسشنامه، نسخه اولیه بین ۱۲ نفر از متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی و کارشناسان علوم رایانه توزیع شد و پس از جمع‌آوری نقطه‌نظرت و پیشنهادهای پاسخ‌دهندگان اولیه، نسخه نهایی پرسشنامه آماده و در اختیار جامعه آماری قرار گرفت. برای مشخص نمودن میزان پایایی ابزار پژوهش، با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS عدد آلفای کرونباخ محاسبه و عدد (۰/۷۸۳) به دست آمد که مؤید پایایی ابزار پژوهش است. نتایج و یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات مندرج در پرسشنامه‌های تکمیل شده توسط مدیران ۱۰۴ کتابخانه مورد مطالعه، بنا شده است. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده، از آمار توصیفی (فراوانی و درصد) استفاده شده است.

#### یافته‌های پژوهش

با توجه به اینکه کتابخانه‌های مورد مطالعه، معمولاً در حاشیه شهرهای مختلف قرار دارند و به لحاظ جغرافیایی شرایط متفاوت و مختلفی دارند، از کتابداران (پاسخ‌دهندگان) خواسته شد که وضعیت کتابخانه خود را از نظر کیفیت و موقعیت مشخص سازند. در ارتباط با کیفیت ساختمان کتابخانه‌های مورد مطالعه از لحاظ رعایت اصول مهندسی ساخت و استحکام و ایمنی ساختمان در مقابل حوادثی چون زلزله و طوفان، و از نظر موقعیت کتابخانه به لحاظ قرار نگرفتن در مسیر سیل و باد و طوفان (پرسش شماره ۱) و میزان آمادگی آن‌ها برای مقابله با بلایای طبیعی (پرسش شماره ۲) سؤال شده است که اطلاعات به دست آمده در جدول شماره و نمودار شماره ۱ ارائه می‌شود.

کارکنان، بیمه، راه‌های مقابله با بحران و ... مورد بررسی قرار گیرند.

هدف اصلی پژوهش حاضر تعیین بررسی وضعیت ایمنی و مدیریت بحران در کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان در مواجهه با حوادث و بلایای طبیعی و غیرطبیعی است و در این پژوهش سعی شده است به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:

- ۱- آیا ساختمان کتابخانه‌های تابعه سازمان از کیفیت و موقعیت مناسبی برای مقابله با بلایای طبیعی برخوردارند؟
- ۲- آیا کتابخانه‌های تابعه سازمان آمادگی لازم برای مقابله با بلایای طبیعی را دارند؟
- ۳- آیا کتابخانه‌های تابعه سازمان آمادگی لازم برای مقابله با بلایای غیرطبیعی یا انسان‌ساخت را دارند؟
- ۴- آیا کتابخانه‌های مورد مطالعه، تحت پوشش بیمه هستند؟
- ۵- آیا کارکنان کتابخانه‌های تابعه سازمان برای مقابله با بلایای طبیعی و غیرطبیعی آموزش‌های لازم را فرا گرفته‌اند؟
- ۶- آیا کتابخانه‌های تابعه سازمان برنامه‌ای مدون برای مدیریت بحران دارند؟

#### روش پژوهش

این پژوهش به روش پیمایشی - توصیفی انجام شده است. با توجه به هدف پژوهش، مطالعه وضعیت تمامی ۱۰۸ کتابخانه تخصصی تابعه سازمان، مدنظر پژوهشگران بود اما متأسفانه ۴ کتابخانه در زمینه ارائه اطلاعات همکاری نکردند و در نتیجه جامعه آماری پژوهش حاضر ۱۰۴ کتابخانه شامل کتابخانه مرکزی کشاورزی (مستقر در تهران، ستاد سازمان) و کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی و آموزشی زیرمجموعه سازمان، مستقر در مراکز استان‌ها و شهرهای مختلف تعیین شد. با توجه به محدود بودن جامعه آماری و ضرورت بررسی وضعیت تمامی کتابخانه‌های تابعه سازمان،



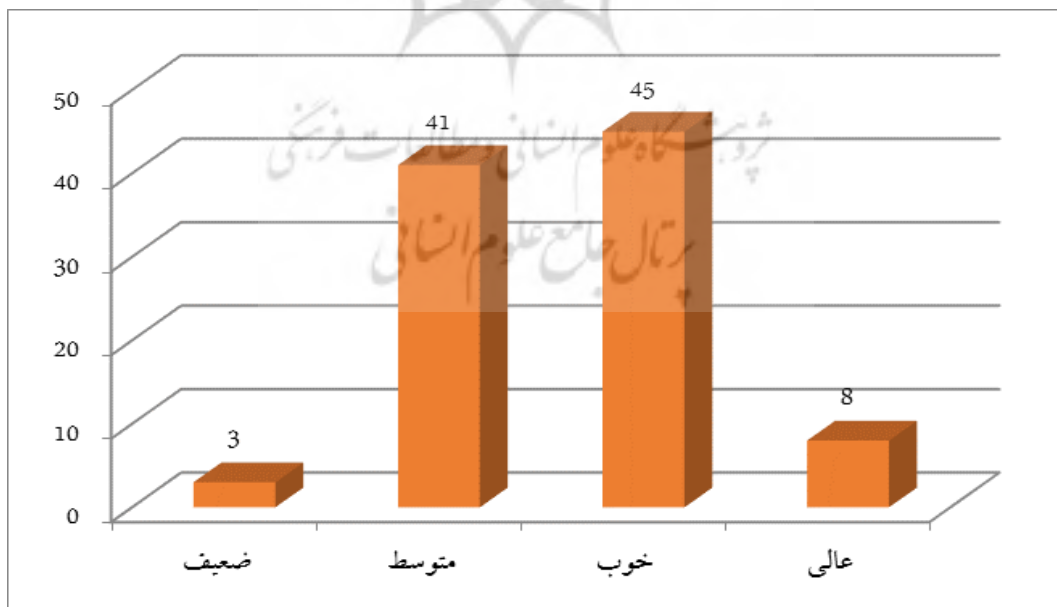
پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی  
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۱. کیفیت و موقعیت ساختمان کتابخانه و میزان آمادگی آن‌ها برای مقابله با بلایای طبیعی و غیرطبیعی

بله		خیر		ساختمان کتابخانه‌ها
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۴۳	۴۴/۳	۵۴	۵۵/۷	مناسب بودن کیفیت و موقعیت ساختمان کتابخانه‌ها
۹	۹/۳	۸۸	۹۰/۷	داشتن راه‌های خروج اضطراری
۴۳	۴۴/۳	۵۴	۵۵/۷	آمادگی برای مقابله با سیل
۵۲	۵۳/۶	۴۵	۴۶/۴	آمادگی برای مقابله با زلزله
۶۶	۶۸	۳۱	۳۲	آمادگی برای مقابله با طوفان

مقاومت لازم را دارند و ۵۵/۷ درصد از شرایط مناسبی برخوردار نیستند. در مجموع ۵۳/۶ درصد از ساختمان‌ها در برابر زلزله مقاومت دارند و حدود نیمی از کتابخانه‌ها یعنی ۴۶/۴ درصد آن‌ها در برابر زلزله مقاومت لازم را ندارند. همچنین ۶۸ درصد از کتابخانه‌ها در برابر طوفان مستحکم هستند و ۳۲ درصد استحکام لازم را ندارند.

با استناد به اطلاعات جدول ۱، ساختمان ۴۳ کتابخانه (۴۴/۳ درصد) از مجموع ۹۷ کتابخانه مورد مطالعه از نظر کیفیت و موقعیت، مناسب است و ۵۴ کتابخانه (۵۵/۷ درصد) شرایط مناسبی ندارند. از این تعداد، فقط ۹ درصد کتابخانه‌ها دارای راه‌های خروج اضطراری و ۹۰/۳ درصد فاقد راه‌های خروج اضطراری هستند. ۴۴/۳ درصد از کتابخانه‌ها در مقابل سیل



نمودار ۱. استحکام و ایمنی بنا

عالی، تعداد ۴۵ کتابخانه خوب، ۴۱ کتابخانه شرایط متوسط و ۳ کتابخانه نیز دارای وضعیت ضعیف هستند.

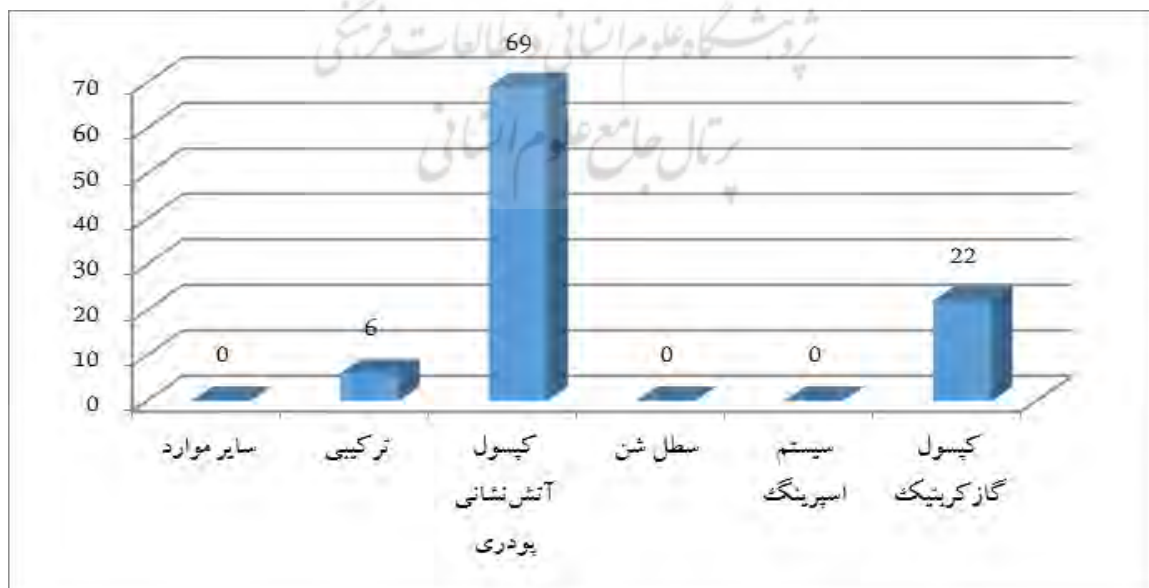
در ارتباط با سؤال ۱ پرسشنامه از نظر استحکام و ایمنی بنا، نمودار ۱ نشان می‌دهد که از مجموع ۹۷ کتابخانه مورد بررسی تعداد ۸ کتابخانه از لحاظ استحکام و ایمنی بنا دارای وضعیت

جدول ۲. سیستم اعلام خطر کتابخانه‌ها

درصد	فراوانی	سیستم اعلام خطر
۰	۰	سیستم اعلام خطر حرارتی
۹/۲۸	۹	سیستم حساس به دود
۳/۰۹	۳	ترکیبی از هر دو
۱/۰۳	۱	سایر موارد
۸۶/۶۰	۸۴	هیچ کدام
٪۱۰۰	۹۷	جمع

سیستم حساس به دود و ۳/۰۹ درصد دارای سیستم ترکیبی و ۱/۰۳ درصد مجهز به انواع دیگر سیستم اعلام خطر هستند. ۸۶/۶۰ درصد کتابخانه‌ها هیچ‌گونه سیستم اعلام خطری ندارند.

در ارتباط با میزان آمادگی کتابخانه‌های سازمان برای مقابله با بلایای غیرطبیعی یا انسان‌ساخت (پرسش شماره ۳)، اطلاعات مندرج در جدول ۲ نشان می‌دهد که هیچ‌کدام از کتابخانه‌ها، سیستم اعلام خطر حرارتی ندارند. ۹/۲۸ درصد آن‌ها مجهز به

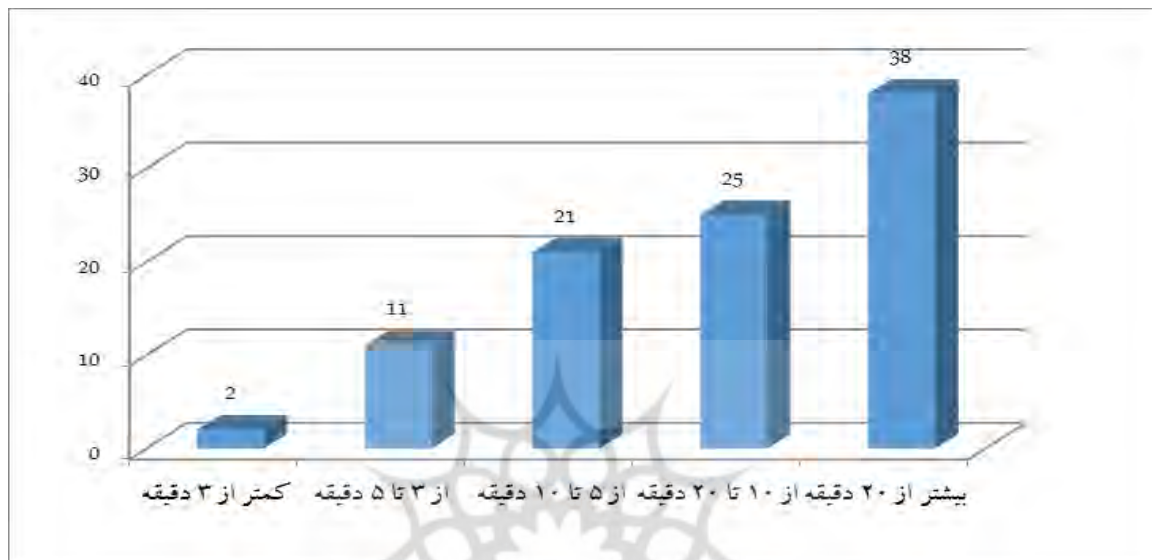


نمودار ۲. سامانه‌های اطفای حریق



کپسول گازکربنیک، ۶۹ درصد کپسول آتش‌نشانی پودری و ۶/۱۸ درصد به سامانه‌های ترکیبی مجهز هستند. سیستم اسپرینگ و سطل شن در هیچ کتابخانه‌ای گزارش نشده است.

نمودار ۲- در ارتباط با پرسش شماره ۳ یعنی میزان آمادگی کتابخانه برای مقابله با یکی از مهم‌ترین بلایای غیرطبیعی یا انسان‌ساخت یعنی آتش‌سوزی تنظیم شده است. اطلاعات به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که ۲۲/۶۸ درصد از کتابخانه‌ها به



نمودار ۳. فاصله تقریبی کتابخانه‌ها با ایستگاه آتش‌نشانی

۳ الی ۵ دقیقه و ۲۱/۶۴ درصد ۵ الی ۱۰ دقیقه و ۳۹/۱۷ درصد ۱۰ الی ۲۰ دقیقه و ۳۹/۱۷ درصد بیش از ۲۰ دقیقه با ایستگاه آتش‌نشانی فاصله دارند.

اطلاعات مندرج در نمودار ۳- در ارتباط با پرسش‌های شماره ۲ و ۳، میزان آمادگی کتابخانه‌ها برای مقابله با بلایای طبیعی و بلایای غیرطبیعی، نشان می‌دهد که ۲ درصد کتابخانه‌ها، کمتر از ۳ دقیقه با ایستگاه آتش‌نشانی فاصله دارند و ۱۱/۳۴ درصد

جدول ۳. وضعیت بیمه کتابخانه‌ها در مقابل حوادث احتمالی

بیمه کتابخانه‌ها	فراوانی	درصد
بلی	۷	۷/۲
خیر	۹۰	۹۲/۸
جمع	۹۷	۱۰۰٪

تابعه سازمان، در مقابل حوادث احتمالی بیمه هستند و ۹۲/۸ درصد این کتابخانه‌ها از پوشش بیمه برخوردار نیستند.

در رابطه با وضعیت بیمه کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تابعه سازمان (پرسش ۴)، اطلاعات مندرج در جدول ۳- نشان می‌دهد که تنها ۷/۲ درصد کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز

در رابطه با وضعیت آموزش کارکنان کتابخانه‌ها برای مدیریت بحران (پرسش ۵)، اطلاعات زیر حاصل شده است.

جدول ۴. وضعیت آموزش کارکنان برای مقابله با بحران

بله		خیر		آموزش کارکنان برای مقابله با بحران
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
۳۴	۳۵	۶۳	۶۵	استفاده از وسایل اطفای حریق
۱۸	۱۸/۶	۷۹	۸۱/۴	کمک‌های اولیه
۰	۰	۹۷	۱۰۰	عملیات آب‌گرفتگی

فرانگرفته‌اند. نکته قابل توجه این‌که هیچ‌یک از کارکنان تاکنون دوره‌های آموزشی برای مقابله با سیل و آب‌گرفتگی را فرانگرفته‌اند.

در ارتباط با اینکه آیا کتابخانه‌های تابعه سازمان برنامه‌ای مدون برای مدیریت بحران دارند؟ اطلاعات زیر به دست آمده است:

بر اساس اطلاعات جدول ۴ حدود ۳۵ درصد کارکنان کتابخانه‌های مورد بررسی، دوره آموزش استفاده از وسایل اطفای حریق را گذرانده‌اند و بیش از نیمی از کارکنان کتابخانه‌ها یعنی ۶۴/۹ درصد اصلاً آموزش ندیده‌اند. ۱۸/۶ درصد کارکنان دوره آموزش استفاده از کمک‌های اولیه را فراگرفته‌اند و ۸۱/۴ درصد در این زمینه آموزش لازم را

جدول ۵. وجود برنامه مدون جهت مقابله با بحران

برنامه مقابله با بحران	فراوانی	درصد
بلی	۴	۴
خیر	۹۳	۹۶
جمع	۹۷	٪۱۰۰

نشان داده شده است حاکی از آن است که بیش از ۵۵ درصد کتابخانه‌ها وضعیت مناسبی ندارند. از طرف دیگر اطلاعات نمودار ۱ نیز نشان می‌دهد که حدود ۴۴ درصد از کتابخانه‌ها از لحاظ استحکام و ایمنی بنا شرایط مناسبی ندارند. در همین رابطه بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۵۴ درصد) در پرسشنامه‌های تکمیلی، به این نکته اشاره کرده‌اند که ساختمان فعلی کتابخانه آنها برای کاربری‌های دیگر مانند سالن غذاخوری، انبار و ... ساخته شده و به دلیل نداشتن مکانی مختص کتابخانه، به کتابخانه اختصاص داده شده است. این

اطلاعات مندرج در جدول ۵- نشان می‌دهد که ۴/۱۲ درصد از کتابخانه‌های مورد بررسی، برنامه لازم در زمینه چگونگی مقابله و کنترل بحران‌ها را دارند و ۹۵/۸۸ درصد از کتابخانه‌ها در این رابطه فاقد برنامه لازم هستند.

#### بحث و نتیجه‌گیری

در پاسخ به نخستین پرسش پژوهش مبنی بر اینکه آیا ساختمان کتابخانه از کیفیت و موقعیت مناسبی برای مقابله با بلایای طبیعی برخوردار است؟ نتایج به دست آمده که در قالب جدول ۱

پژوهشگرانی مانند نیکنام (۱۳۸۱)، پور اسد (۱۳۸۶)، شعبانی و مرجانی (۱۳۸۷) حسینی (۱۳۸۸)، محمدی (۱۳۹۲) و ماتیوس (۲۰۰۷) به دست آورده‌اند مشاهده کرد.

در پاسخ به پرسش دوم در رابطه با آمادگی کتابخانه‌ها برای مقابله با بلایای طبیعی، اطلاعات مندرج در جدول ۱ و نمودارهای ۱ و ۲ نشان می‌دهد که تعداد اندکی از کتابخانه‌ها (۸/۲٪) از لحاظ استحکام، وضعیت عالی و ۴۶/۳۹ درصد وضعیت خوبی دارند. و حدود نیمی از کتابخانه‌ها شرایط نامناسبی دارند. مواد اصلی مجموعه کتابخانه و آرشیو معمولاً نسبت به آب بسیار حساس هستند و در صورت بروز حوادث طبیعی ناشی از طغیان رودخانه‌ها و یا باران شدید و حوادثی مانند ترکیدگی لوله و نشت آب و یا آب‌پاشی برای خاموش کردن آتش، ممکن است ظرف چند دقیقه هزاران دست‌نوشته و اوراق آرشیوی و کتابخانه‌ای زیرآب رود و خسارات بسیار هولناکی به مجموعه اسناد و مدارک آرشیوی وارد شود. در رابطه با میزان آمادگی کتابخانه‌ها برای مقابله با بلایای طبیعی، اغلب کتابخانه‌ها شرایط نامناسبی دارند و این مسئله بیشتر به عدم آموزش کارکنان برای مقابله با بلایا و نداشتن تجهیزات کافی، برمی‌گردد، مانند مواردی که پور اسد (۱۳۸۶)، شعبانی و مرجانی (۱۳۸۷) و آزیگبا و رادت (۲۰۰۸) به آن اشاره داشته‌اند. یافته‌های پژوهش در جدول ۱ نشان می‌دهد که نیمی از ساختمان کتابخانه‌ها (۵۳٪) در برابر زلزله مقاوم هستند و نیمی دیگر (۴۶/۹٪) آنان در برابر زلزله مقاومت ندارند. ۶۸/۰۴ درصد در برابر طوفان مقاوم هستند و ۳۱/۹۶ درصد در برابر طوفان‌های بزرگ مقاومت ندارند. ۸/۲۵ درصد از کتابخانه‌ها طرحی جهت جلوگیری از آب‌گرفتگی دارند و ۹۱/۷۵ درصد کتابخانه‌ها هیچ طرحی جهت مقابله با سیل و آب‌گرفتگی ندارند. بنابراین در مجموع کتابخانه‌های مورد مطالعه آمادگی لازم برای مقابله با بلایای طبیعی بخصوص سیل و آب‌گرفتگی مقاومت لازم را ندارند و با توجه به دوری اکثر کتابخانه‌ها از شهر، در صورت وقوع حادثه، توانایی پیش‌گیری و مدیریت این‌گونه بحران‌ها را ندارند.

مسئله یعنی نداشتن ساختمانی که باهدف کتابخانه ساخته شده باشد می‌تواند مشکلات دیگری نیز به وجود آورد؛ به‌عنوان مثال همان‌گونه که در جدول ۱ نیز آمده ۹۰/۷ درصد از کتابخانه‌های مورد مطالعه راه‌های خروج اضطراری ندارند و در صورت بروز حوادثی مانند آتش‌سوزی یا آب‌گرفتگی، نه‌تنها نمی‌توان به‌موقع منابع اطلاعاتی را خارج کرد، که ممکن است جان کارکنان نیز به خطر افتد؛ در این زمینه نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش نیکنام (۱۳۸۱) با این عبارت که "ساختمان بیشتر کتابخانه‌ها با کاربری کتابخانه ساخته نشده بود" همخوانی بیشتری دارد، همچنین در رابطه با نامناسب بودن سطح ایمنی در کتابخانه‌ها، اغلب مطالعات انجام شده در ایران که در قالب پیشینه‌های داخلی به برخی از آن‌ها اشاره شده به نتایج مشابهی دست‌یافته‌اند. در این مورد می‌توان به پور اسد (۱۳۸۶)، شعبانی و مرجانی (۱۳۸۷) و محمدی (۱۳۹۲) اشاره کرد. تنها ۸٪ کتابخانه‌ها از لحاظ استحکام وضعیت عالی دارند و نیمی از کتابخانه شرایط متوسط یا ضعیفی دارند و این مسئله با توجه به زلزله‌خیز بودن کشور ما، لازم است که با دقت بیشتری موردبررسی قرار گیرد. نتایج حاصله حاکی از آن است که ساختمان کتابخانه‌های مورد مطالعه برای مقابله با حوادث از آمادگی لازم برخوردار نیستند. لذا با توجه به این‌که بسیاری از این کتابخانه‌ها محل نگهداری ذخایر ژنتیکی و گیاهی و منابع اطلاعاتی کمیاب و منحصر به فردی هستند، در صورت وقوع حوادث، جبران خسارات احتمالی غیرممکن خواهد بود. با استناد به یافته‌های پژوهش، ۸۶ درصد از کتابخانه‌ها به هیچ‌گونه سیستم اعلام‌خطری مجهز نیستند. بنابراین با عنایت به این نکته که اکثر کتابخانه‌های مورد بررسی، در حومه شهرها واقع شده‌اند و معمولاً با مراکز آتش‌نشانی و امداد رسانی فاصله دارند لازم است به وسایل و تجهیزات کشف خودکار حریق مجهز شوند و کارکنان کتابخانه‌ها نیز آموزش‌های لازم در زمینه مقابله با حوادث و استفاده از کمک‌های اولیه را فراگیرند. البته این مسئله بغرنج‌گریبان‌گیر اکثر کتابخانه‌ها، به‌خصوص کتابخانه‌های داخل کشور است و این موضوع را می‌توان در نتایجی که



پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی  
پرتال جامع علوم انسانی

نمایند و صرف وجود وسایل آتش‌نشانی در کتابخانه مشکلی را حل نخواهد کرد. برای مقابله با سیل و آب‌گرفتگی نیز هیچ‌یک از کارکنان کتابخانه‌ها آموزش لازم را فرانگرفته‌اند. این در حالی است که بیشتر حوادث زلزله یا آتش‌سوزی با آب‌گرفتگی همراه است و از طرف دیگر برخی از کتابخانه‌های موردبررسی، در مناطق سیل‌خیز واقع شده‌اند و هرساله مواردی از وقوع سیل گزارش می‌شود، مانند وقوع سیل در کتابخانه مؤسسه تحقیقات مهندسی جهاد که در سال ۱۳۷۷ رخ داد. ۱۸/۵۶ درصد کارکنان دوره‌های کمک‌های اولیه را گذرانده‌اند و ۸۱/۴۴ درصد آن‌ها آموزش استفاده از کمک‌های اولیه را ندیده‌اند. طبق نتایج حاصله، میزان آمادگی کارکنان کتابخانه‌ها بسیار پایین است و آموزش کمک‌های اولیه برای پیشگیری و مقابله با بحران به‌خوبی انجام نشده است و در صورت وقوع حادثه اکثر کارکنان حتی استفاده از وسایل اولیه موجود در کتابخانه را نمی‌دانند.

در پاسخ به پرسش شماره ۶ پژوهش، نتایج حاصل از جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که تنها ۴ درصد از کتابخانه‌ها برنامه مدون برای چگونگی مقابله و کنترل بحران‌ها دارند. ۹۶ درصد کتابخانه‌ها فاقد برنامه مدون برای مدیریت بحران هستند. در این زمینه، مواردی که در بخش پیشینه‌ها مطرح شده‌اند مانند نتایج پور اسد (۱۳۸۶)، شعبانی و مرجانی (۱۳۸۷)، پژوهش حسینی (۱۳۸۸)، بوچان (۱۹۹۸) و آزیگبا و رادت (۲۰۰۸) و تا حدودی نتایج تحقیق وارلاموف و پلاسارد (۲۰۰۴) با یافته‌های این پژوهش همخوانی دارد و نشان می‌دهد که تدوین برنامه مناسب برای مدیریت بحران، برای اغلب مدیران کتابخانه‌ها به‌خصوص کتابخانه‌های داخل کشور اولویت و اهمیت چندانی ندارد.

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی دارای ۱۰۴ مؤسسه، پژوهشکده و مرکز تحقیقاتی و آموزشی است و هر کدام از این واحدها دارای کتابخانه تخصصی هستند. مهمترین ابزار برای پیشبرد اهداف سازمان اطلاعات و منابع اطلاعاتی موجود در این کتابخانه‌ها است. اما با استناد به یافته‌های پژوهش حاضر در حال حاضر شرایط و وضعیت ایمنی در این

در ارتباط با سؤال ۳ مبنی بر آمادگی کتابخانه‌ها برای مقابله با بلایای انسان‌ساخت، یافته‌های پژوهش در قالب جدول ۲ و نمودارهای ۲ و ۳ نشان می‌دهند که ۸۶/۶۰ درصد از کتابخانه‌ها به هیچ‌گونه سیستم اعلام‌خطری مجهز نیستند و فقط ۹/۲۸ درصد آن‌ها دارای سیستم حساس به دود و ۳/۰۹ درصد سیستم ترکیبی و ۱/۰۳ درصد مجهز به انواع دیگر سیستم اعلام‌خطر هستند. برای مهار آتش نیز ۲۲/۶۸ درصد از کتابخانه‌ها کپسول گازکربنیک، ۷۱/۱۳ درصد کپسول آتش‌نشانی پودری، ۶/۱۸ درصد از سامانه‌های ترکیبی برخوردار هستند. ۸۷/۶۳ درصد از کتابخانه‌ها از قفسه‌های چوبی استفاده می‌کنند و ۱۲/۳۷ درصد از کتابخانه‌ها از قفسه‌هایی ترکیبی چوب و فلز استفاده می‌کنند. بر اساس اطلاعات نمودار ۳، تعداد اندکی از کتابخانه‌ها (۲ درصد) فاصله دستیابی‌شان به ایستگاه آتش‌نشانی سریع و کمتر از ۳ دقیقه است و بقیه آن‌ها از ۳ دقیقه تا ۲۰ دقیقه با ایستگاه آتش‌نشانی فاصله دارند در نتیجه اغلب کتابخانه‌ها در صورت بروز آتش‌سوزی، با مشکلات زیادی مواجه خواهند شد.

در پاسخ به سؤال چهار در خصوص وضعیت بیمه کتابخانه‌ها، با استناد به یافته‌های پژوهش (جدول ۳) مشخص شد که تنها ۷/۲ درصد در مقابل حوادث احتمالی، بیمه هستند. ۹۲/۸ درصد این کتابخانه‌ها از پوشش بیمه‌ای برخوردار نیستند. همان‌طور که نتایج تحقیق نشان می‌دهد، وضعیت کتابخانه‌ها از نظر پوشش بیمه مناسب نیست. هرچند در صورت از بین رفتن منابع نایاب و کمیاب، نمی‌توان منابع را جایگزین کرد، اما برای تهیه و تأمین تجهیزات، بازسازی و خرید لوازم و وسایل ارزشمند کتابخانه‌ای، حمایت‌های بیمه می‌تواند تا حدود زیادی کارگشا باشد.

در ارتباط با سؤال پنج یعنی آموزش کارکنان کتابخانه‌ها، نتایج پژوهش (جدول ۴) نشان می‌دهد که حدود ۳۵ درصد کارکنان برای استفاده از وسایل اطفای حریق از آموزش کافی یا تا حدودی برخوردارند و ۶۵ درصد اصلاً آموزش ندیده‌اند. بنابراین باید خاطر‌نشان ساخت که در صورت بروز حوادث آتش‌سوزی، کارکنانی که آموزش استفاده صحیح از وسایل آتش‌نشانی را ندانند نمی‌توانند در مهار آتش کمک مؤثری

حسینی، مازیار (۱۳۸۸). مدیریت بحران. تهران: نشر شهر.

شعبانی، احمد؛ مرجانی، عباس (۱۳۸۶). ایمنی کتابخانه‌های تابعه سازمان آستان قدس رضوی از دیدگاه مسئولان. مدیریت اطلاعات، ۴ (۲)، ۲۲۳-۲۳۰.

محسنیان، سمیه سادات (۱۳۸۸). مدیریت بحران در آرشیوها موزه‌ها (گنجینه‌ها). گنجینه اسناد. سال نوزدهم (دفتر دوم)، تابستان.

محمدی، صغری (۱۳۹۲). بررسی وضعیت مدیریت بحران در کتابخانه‌های عمومی منطقه ۱۰ شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه خوارزمی.

نیکنام، مهرداد (۱۳۷۱). مسائل ایمنی کتاب و کتابخانه: پیش‌گیری از وقوع آتش‌سوزی، پیام کتابخانه، ۶ (۴)، ۳۷-۴۲.

نیکنام، مهرداد (۱۳۸۱). بررسی وضعیت حفاظت و نگهداری مواد کتابخانه‌های ایران. فصلنامه کتاب، ۱۳ (۴)، ۳۰-۵۳.

Aziagba, Philip; Edet, Glory T. (2008). International Perspectives: Disaster-Control Planning for Academical Libraries in West Africa. Available online 23 April [www.alastore.ala.org/2008](http://www.alastore.ala.org/2008)

Matthews, Graham and Feather, John. (editors) (2007). Disaster management for libraries and archive. England. Ashgate.

Mc comb, Mark (2004). Library security. Sanferancisco: RLSINC. From: [www.Librisdesign.org/](http://www.Librisdesign.org/)

Morris, Jhon (2008). Managing the library fire risk berkely. Berkeley, Calif. University of california. <http://trove.nla.gov.au/work/8633419?selectedversion=NBD235820>.

Varlamoff, Marie Therese & Plassard, Marie France (2004). Survey on disaster planning in national libraries. World Library and Information Congress: 70th IFLA General Conference and Council (22-27 August 2004, Buenos Aires, Argentina). <http://www.ifla.org/IV/ifla70/prog04.htm>

Willard, J. (2005). Materials Research Series, Preservation 101c: An Internet Course on paper Conservation 1999. Marriott library. National Center for Preservation Technology and

کتابخانه‌ها به هیچ‌وجه رضایت‌بخش نیست. بنابراین لازم است برای جلوگیری از بروز هرگونه فاجعه و پیش‌گیری از وقایعی که ممکن است در درجه اول جان کارکنان کتابخانه و کتابداران را تهدید نماید و در مرحله بعد موجب زیان دیدن منابع اطلاعاتی ارزشمند موجود در کتابخانه‌ها شود، تمهیدات لازم از سوی مدیران سازمان اندیشیده شود. در این راستا بهتر است در مرحله نخست ساختمان کتابخانه‌های واحدهای تابعه سازمان باهدف و کاربری کتابخانه طراحی و ساخته شوند و با تمام لوازم و تجهیزات ایمنی مجهز شوند. در مرحله بعد، برنامه‌ای جامع و کامل برای مدیریت بحران، از سوی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی سازمان، تدوین و مدیریت سازمان تمامی واحدهای تابعه را ملزم به اجرای آن نماید. همچنین پیشنهاد می‌شود برنامه مدیریت بحران در کتابخانه‌ها، توسط متخصصان و صاحب‌نظران اطلاع‌رسانی در سطح ملی تهیه و از سوی هیئت دولت یا کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، به‌تمامی وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها ابلاغ شود. نکته پایانی این‌که ضروری است تمامی کارکنان و کارمندان در زمینه نحوه استفاده از وسایل آتش‌نشانی و کمک‌های اولیه آموزش‌های اولیه را فراگیرند و کارکنان کتابخانه علاوه بر دوره‌های آموزشی اولیه، شیوه‌های پیشگیری، بازسازی و مقابله با بحران‌های احتمالی را فراگیرند تا حتی‌المقدور از بروز حوادث جلوگیری نموده و در صورت وقوع حادثه، میزان خسارات احتمالی به سرمایه‌های ملی به حداقل برسد.

#### فهرست منابع

اشمن، جان (۱۳۸۰). برنامه‌ریزی مقابله با حوادث در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی. ترجمه مریم خسروی. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.

پور اسد، علی (۱۳۸۶). بررسی شرایط ایمنی در کتابخانه‌های عمومی استان آذربایجان غربی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، آذربایجان غربی.

توکلی هدایت، توکلی مهدی (۱۳۹۰). مدیریت بحران با رویکردی بر واحدهای صنعتی همراه سی دی [کتاب]. تهران: آتی نگر.

